

Ke 150. výročí uvedení symfonické básně Bedřicha Smetany Vltava

I. O řece Vltavě v Živě

Jubileum uvedení symfonické básně a s tím související celoroční projekt Vltava slavná a splavná, na němž se spolu s Národním památkovým ústavem podílí řada dalších institucí a který zahrnuje kulturní akce, výstavy, výukové programy nebo přednášky, inspiruje k připomenutí Vltavy i z pohledu přírodovědného. Letos tak v Živě nejen nahlédneme do historie, ale představíme i některá témata současného výzkumu vztahujícího se k naší nejdelsí řece.

Ryby Vltavy v obvodu Prahy

Jest záhodno zaznamenati nynější stav ryb ve Vltavě: neboť již se změnil jich počet a změni se ještě více následkem regulačních prací, které přetvořují řečiště v prostý kanál se zděnými tarasy pobřežními, s přepážkami, bránicemi volnému pohybu ryb a zne-možňují vyvinutí potravy rybám potřebné.

Ryby, které dosud v obvodu Prahy se zdržují, brzo nebudou s to se tu živiti a se zde rozmnožovati a nedostane-li se dorostu ze svrchní části Vltavy a z rybníků v jižních Čechách, bylo by za nedlouho po rybách vltavských. Je vůbec nesnadno sestaviti seznam ryb v obvodu hlavního města žijících, neb u mnohých je nejisto, zdali jen občas se k nám dostanou se shora neb ze spoda za povodní. Dle toho, co se objeví z ryb na trhu, buď v tržnici neb u různých obchodníků, nemožno posuzovati rybníctvo Vltavy. Zaznamenám zde zkušenosti své pro budoucí pokolení.

Kapr není vlastním obyvatelem Vltavy a kapři, kteří se tu chytí, jsou uprchlíci z rybníků jihočeských.

Parma je nejstálejší rybou dna Vltavy a stává se pravidelně kořistí členů rybářských klubů, kteří trpělivě po celé hodiny vydrží sedět v loďce a pozorovati pohyb nastražených chytadel.

Rízek je nejobyčejnější ryba pobřeží, zvláště nad Prahou až k Chuchlí. Rybáři jej chytají do sítí, do nichž jej nadhánějí „hasačerty“, t. j. provazy různými papírky ověšenými. Rízek má čest býti v restauracích Podolských pojídán pražskou honorací jako „grundle“. Mřenka však ve Vltavě se nechytá, nýbrž bývá donášena z potoků do Vltavy ústících; litr se platí dvěma korunami.

Cejn velký i malý nalézá se dosud ve Vltavě v obvodu Prahy a zvláště bývá chytán v stojatých vodách za starými navigačními tarasy.

Ouklej chytá se zpravidla do čerenu a to na místech, kde stoky ústí do Vltavy, následkem čehož bývají velmi tučné – zdali také chutné, o tom pochybuji. Tvoří podstatnou část oněch malých rybiček, které se smažené po ulicích prodávají.

Bolen, který je vlastně obrovská ouklej, vyskytuje se jen v malých exemplářích. Velké exempláře na pražský trh přinášené podobají se lososu a bývají od laiků zařazovány.

Perlín, plotice a proudník se od laiků vesměs označují jménem bělice a je málo znalců, kteří je dovedou rozeznati, nedají-li si práci, provésti to dle nového vydání mé knihy: České ryby a jich cizopásníci (v komisi Řivnáče). Jsou to vesměs ryby ve Vltavě hojné a málo cenné.

Tloušť jest obecná ryba u nás a lehko jde na vnaidlo udic diletantských rybářů. Do čerenu se mladí tlouští hojně chytají. Tloušť tvoří značné procento mezi rybkami smaženými po ulicích roznášenými. Na zákonnou míru se při tom arci nehledí.

Štika jest ve Vltavě velmi hojná a stará se, aby se drobné bělice příliš nerozmnožily.

Sumec není stálou rybou vltavskou v obvodu Prahy a jen sem tam se tu některý objeví. Větší exempláře se přinášejí od Mělníka.

1 Prodáváč ryb nebo rybář. Autor neznámý (asi 1860–69). Dílo pochází ze sbírky Moravské galerie v Brně.

Mník zdržuje se na kamenitých místech pod jezy a bývá chytán do vrší.

Losos býval pravou pražskou rybou – proč býval? Jsouť jeho dnové sečtení. Míval svá místa k tření poblíže Štvanice pod mlýny. V listopadu bylo možno jej dohlédnouti z dřevěného mostu na mělčičně v proudící vodě, kde jej někdy rybáři čeřenem ulovili. Vajíčka se zde vylíhla a mladí losůskové vzrůstali za 2–3 léta až na píd' dlouhé strdlice. Když jich jednou rybáři chytili velkou sítí značný počet, považovali je za pstruhy. Pak odtáhli do moře, aby za několik let odtamtud se vrátili co vypasení fialkové lososi, kteří od března počínaje vytrvale hleděli se dostatí přes jezy do hořejší Vltavy a do Otavy přes Sušici až do menších potoků v Šumavě.

Regulace Vltavy změnila tyto poměry; mlýny a jezy zmizely, a zdýmadla již od Kralup brání tahu lososů, tak že za posledních tří let přestalo chytání na lapadle pod Eliščiným mostem, neboť odtamtud zmizel jez i s lapadlem. Nyní je možno lososům se dostatí Prahou jen za velké vody. Pod zdýmadly chytání bývají potlučení, potlukou se při pokusech dostatí se proti proudu. Zдали plemeno lososů se i za takto změněných poměrů udrží, je velmi pochybno.

Placka čili podmořanka bývala chytána v počátku července a přinášena na trh. Je to vlastně veliký slaneček a maso jeho není právě lahůdkou. Výše než k jezům pražským se sotva kdy dostala.

Ježdík je stálým pobřežním obyvatelem Vltavy. Diletanti jej chytávají na udici, ale zle pochodí, pakli po něm chňapnou, neboť mívá ostnitě ploutve zježené a poraní citlivě ruku. Mezi smaženými rybami po ulicích roznášenými se zhusta vyskytuje.

Okoun jest též obyčejnou rybou u nás, ale nevzrůstá tak značně jako v rybnících jižních Čech.

Candát dosahuje u Prahy délky jen asi 40 cm a chytáván bývá na udici trpělivými členy rybářského klubu. Velké exempláře chytávají až u Klecan a zvláště u Litoměřic.

Jeseter dostával se při velkých vodách až do středu Prahy. Asi roku 1846 objevila se „velká mořská obluda“ mezi jezy a vytrhla držky z ruky ženě, která je na břehu smíchovském prala. Pověst dávala obludě stále vzrůstati a hrůzně ji líčila, až za několik dní chycena byla v podobě velkého jesetera. Asi v roce 1850 ukazovali na Štvanici jesetera, z něhož jsem získal srdce pro sbírky musejní. Po regulaci řeky se asi sotva této zajímavé rybě poštěstí dostatí se

až do Prahy. Zákon zakazuje chytání jesetera, když do Čech přijde, aby se třel, když tu není – to dovoluje. Poslední chycen byl u Litoměřic a krásli naši sbírku českých ryb.

Ryba pulec zdržovala se na kamenitých březích u Štvanice. Náleží k rybám, které chrání své jikry, uložené do skulin mezi kamením tím, že je kryjí svým tělem. Přítel Lokaj našel jednou hrstku těch vajíček a vzal je do lahvičky; než došel domů, všechny se vylíhly.

Mihule říční čili lampridy trou se v obvodu Prahy a mládata jejich bývají chytána od pískařů při vyzvedování písku. Dospělé chytány bývaly do vrší, které rybáři kladli k vůli chytání úhořů. To nyní přestalo.

Mihule mořská bývala před lety chytána v obvodu Prahy a to hlavně v Karlíně. Lodě nákladní, které přijížděly z Hamburku pro obilí, mívaly na kormidle přisátou mihuli mořskou. V starém museu choval jsem v kašně velkou mihuli v Praze chycenou.

Ze 42 českých ryb žily do nedávna ve Vltavě v Praze 22. Nyní však s jistotou lze jich zaznamenati jen 18. Boj průmyslu proti přírodě je neúprosný a až budou provedeny regulační práce i nad Prahou, zmenší se počet ryb ještě více.

Živa 1912, 4: 103–104 (upraveno)

David Sommer, Petr Kment, David Král

Sto dvacet let České společnosti entomologické II.

V prvním dílu (Živa 2024, 6: CLII–CLIII) jsme se podívali na historii České společnosti entomologické od jejího založení až zhruba do přelomu tisíciletí. Nyní se zaměříme na současnost.

Nevázanou svobodu 90. let rychle omezily nové zákony, které obzvláště zájmovým neprofesionálním sběratelům do značné míry ztížily možnosti sběru hmyzu především v zahraničí. Společenská nálada se navíc postupně posunula od náhledu na entomologii jako bohulibého koníčku po podezřelou činnost (po)divných lidí drancujících přírodu. Paradoxně navzdory tomu se ČSE po r. 2000 stále častěji vyjadřuje k různým problémům v ochraně přírody. Velmi významný byl např. úspěšný boj proti umístění zkušebního polygonu mlado-boleslavské škody v bývalém vojenském výcvikovém prostoru Milovice-Mladá, ve kterém se angažoval tehdejší pracovník sekretariátu ČSE Jan Vitner. První dvě desetiletí nového tisíciletí se tak pro ČSE stávají obdobím „hledání nové tváře“.

ČSE dnes

Za zlomový můžeme považovat r. 2017, kdy členská základna dosáhla porevolučního minima 556 členů. V r. 2018 počet stagnoval, od r. 2019 začíná však pomalu, ale jistě narůstat a zároveň se mírně snižuje vysoký věkový průměr členů. Na začátku r. 2024 čítá již 639 členů. V ČSE se objevují nové, a hlavně mladé tváře. Místo otázky „Co pro mě Společnost dělá?“, až příliš často slychané na přelomu tisíciletí, se ČSE stává platformou podporující odbor-

nou i popularizační činnost svých členů. Mimo jiné aktivity byly v r. 2018 znovu-obnoveny Přednáškové cykly ČSE, které se většinou konají po Výměnných dnech ČSE. Společnost začala v r. 2018 pořádat Entomologické vycházky pro veřejnost, jejichž obliba stále stoupá a z původních několika vycházek ročně se v r. 2024 vyšplhala až na 21 exkurzí v různých částech republiky a s účastí přes 500 zájemců o hmyz. Na část vycházek od r. 2021 také finančně přispěl Magistrát hlavního města Prahy v rámci projektu Za hmyzem Prahy. V r. 2018 získali členové ČSE peněžní podporu Magistrátu hl. m. Prahy i na projekty Živé drahokamy hlavního města – Inventarizace a ochrana krasců Prahy a Monitoring koprofágních brouků vybraných pasených lokalit na území Prahy (Sommer a kol. 2023). Od r. 2019 také Společnost uděluje Ocenění ČSE, které má za cíl doplnit tradiční ocenění v podobě čestného členství. Má směřovat především k lidem, kteří se dlouhodobě věnují práci s mládeží, působí v osvětě a popularizaci entomologie na poli laické veřejnosti, aktivně pomáhají v ochraně přírody nebo dosáhli mimořádných výsledků ve své odbornosti, ať už je entomologie jejich povoláním, nebo životním koníčkem. Od r. 2021 také ČSE začala vydávat další časopis s názvem Podušťák (obr. 1), zaměřený zejména na popularizaci entomologie. A v neposlední řadě se členové podílejí na organizaci Velké výstavy bezobratlých, která se koná každý druhý rok v Botanické zahradě Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

1 Podruhé v historii začala ČSE vydávat zároveň druhý časopis, aby uspokojila široký záběr svých členů. Časopis Podušťák není zaměřen na odborníky, ale měl by oslovit především milovníky hmyzu. 2 a 3 Při Entomologických dnech ČSE si účastníci předávají osobní zkušenosti ze sběru hmyzu přímo v terénu. Cílem akce je průzkum cenných a chráněných lokalit, z jehož výsledků čerpají nejen entomologové, ale i ochránci přírody. Jen pokud víme, kde co žije, můžeme to také chránit. Pavel Moravec (obr. 2) se snaží nalézt vzácné střevlíky a drabčíky